

УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

На основі наукового аналізу сутності та змісту етнокультурної ідентифікації, виявлення значення народного мистецтва у формуванні національного характеру й ментальності народу зроблено висновок про необхідність розробки і реалізації на загальнодержавному рівні заходів зі збереження і трансляції етнокультури як найвагомішого втілення і мірила унікальності нації, основи її духовності.

Ключові слова: національна культура, етнокультурна ідентифікація, народне мистецтво, національна школа.

На основе научного анализа сущности и содержания этнокультурной идентификации, выявления значения народного искусства в формировании национального характера и ментальности народа сделан вывод о необходимости разработки и реализации на государственном уровне мероприятий по охране и трансляции этнокультуры как наиболее важного воплощения и мерила уникальности нации, основы её духовности.

Ключевые слова: национальная культура, этнокультурная идентификация, народное искусство, национальная школа.

On the basis of scientific analysis of essence and maintenance of ethnokultural authentication, exposures of value of folk art in forming of national character and mentality of people a conclusion is done about the necessity of development and realization at state level of measures on a maintains and translation of ethnokultura as a major index of unicity of nation and basis of its spirituality. The tasks of the article consist in opening of essence and mechanisms of ethnokultural authentication, and also in the ground of possibilities of folk art in forming of ethnokultural identity of personality.

Becoming of ethnokultural identity of personality takes place under act of dominating cultural values, values and norms of certain society, among that the special place is occupied by the values of folk work and art. Them artistic offenses, creating, after claim of Sigmund Freud, grounds for the general experiencing of feeling that is highly valued «cause feelings of authentication, that is so sharply needed by every cultural circle».

Cultural tradition and canon come forward as methods of folk art, that predetermine its potential and actual possibilities to come forward as determinants of becoming of ethnokultural identity of personality and people on the whole.

Key words: national culture, ethnokultural authentication, folk art, national school.

Постановка проблеми. Сприймання людиною себе як представника певного народу неможливе поза її етнічною ідентифікацію, що полягає в усвідомленні нею своєї приналежності до культури цього народу, формуванні відповідних установок, інтеріоризації етнокультурних цінностей, норм і зразків, виборі й прийнятті власної соціальної ролі при входженні в етнічну спільноту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам проблеми етнокультурної ідентифікації особистості присвятили свої праці філософи (В. Абушенко, Г. Гачев, П. Рикер, Ю. Хабермас, Д. Чижевський, Д. Юм, П. Юркевич та ін.), історики (М. Грушевський, І. Огієнко, М. Попович), письменники, етнографи та фольклористи (О. Воропай, Р. Герасимчук, В. Гнатюк, В. Милорадович, С. Килимник, М. Костомаров,

Pedagogy

Т. Рильський), мовознавці (Є. Тарасов, С. Тер-Мінасова, Н. Уфімцева) й педагоги (Г. Ващенко, Ю. Кузьменкова, Г. Філіпчук та ін.).

Кожен з дослідників глибоко і всебічно вивчав ті питання етнокультурної ідентифікації, які входили до кола його наукових компетенцій. Але, незважаючи на посилений інтерес вчених до даної проблеми, до цього часу не здійснено цілісного наукового аналізу процесу формування етнічної ідентичності особистості засобами мистецтва.

Мета і завдання статті. Тому завдання нашої статті полягають у розкритті сутності й механізмів етнокультурної ідентифікації, а також в обґрунтуванні можливостей народного мистецтва у формуванні етнокультурної ідентичності особистості.

Виклад основного матеріалу.

Сутність етнокультурної ідентичності особистості. Оскільки кожна етнічна культура розвивається у загально-національному, а ще ширше – у загальнолюдському соціокультурному контексті, під впливом історичних, державотворчих та соціальних процесів, то вважаємо правомірним стверджувати, що на основі взаємодії особистості з культурними явищами і подіями, які переживає кожна нація на різних етапах її становлення та історичного поступу, формується її етнічна ідентичність, що охоплює почуття самототожності особистості із культурою певного народу (народності) як історично утвореної на певній території стійкої сукупності людей з притаманними їм спільними рисами, стабільними особливостями культури й психічного складу та усвідомленням своєї єдності й відмінності від інших подібних людських спільнот [Коджастирова, 2005: с. 285]. Виявляється етнічна ідентичність особистості в етнічній психології, ментальності, національному характері, етнічній картині світу, що є константними величинами і, за умови їх втрати, етнічна культура мобілізує усі свої зусилля на опір, аж до загибелі останнього свого носія [Лебедева, 2001: с. 205].

Як органічна єдність емоційних та когнітивних психічних процесів, що відзначається своєрідністю і неповторністю для кожної людини, етнокультурна ідентичність накладає свій відбиток на її індивідуальність. Завдяки цьому, подібно до різноманітності органічних форм життя, виникає, за Д. Чижевським, велика «різноманітність і різнобарвність типів і психологічних осіб окремих людей, бо ніяке суспільство не склалося б із цілком однакових однотипних індивідуумів» [Чижевський, 1992: с. 7]. Цю етнокультурну індивідуальність Д. Чижевський уподібнює до індивідуальності стилів у мистецтві. Він стверджує: «Вселюдське» значіння, вічність окремих культурних форм (у тім числі і форм національного життя) є таке саме, як абсолютне значіння окремих однобічних «напрямоків», «шкіл», течій та стилів у мистецтві. Це різні прояви, різні реалізації, здійснення тих самих – абсолютної правди, краси, святости, справедливості. І цінність їх якраз і полягає у їх індивідуальності, окремішності, бо якраз те, що в усіх них є

індивідуальне, – і доповнює інші вияви, освітлює абсолютні цінності з інших сторін, ще не виявлених в інших здійсненнях їх в історії» [Чижевський, 1992: с. 8-10].

Індивідуальні відмінності націй і народів залежать, на думку Д. Чижевського, від клімату, звичаїв, рівня культури, «тілесних» та «душевних» здібностей їх представників: «Не на всякій землі родиться все. Удосконалення кожної людини зокрема та усіх людей разом виявляється в їх ріжноманітності. А ця ріжноманітність залежить від вільного розвитку людини, родини, стану, держави. Безмежна ріжноманітність в природі і в людському роді витворює безмежну ріжноманітність джерел життя, чину, стремління, із яких повстає удосконалення і гармонія» [Чижевський, 1992: с. 92].

Важливість формування етнокультурної ідентичності особистості засвідчена історичним досвідом суспільного буття, оскільки «народ здатний переносити найважче, будь-які випробування за умов, що він зберігає свою стійку ідентичність і віру у своє призначення в цьому світі. Адже навіть при достатку матеріальному народ деградує, якщо вражений його центральний культурний нерв, яким є власна ідентичність та історична незалежність» [Філіпчук, 2002]. Варіантів втрати цінностей й внаслідок цього – національної катастрофи – багато, варіант же відродження, на переконання М. Поповича, лише один. Це – дбайливе збереження і примноження національної культури, в якій закарбовано дух народу і яка оберігає народ від деморалізації [Попович, 2001]. На необхідності цього наголошував ще Памфіл Юркевич, який зазначав, що історичний підхід не сумісний з нехтуванням духу певної народності, інакше він нагадує спробу садівника, який, вирощуючи яблука, груші, й вишні, намагається виростити ще й «овоч взагалі».

Народне мистецтво як чинник формування етнокультурної ідентичності. Становлення етнокультурної ідентичності особистості відбувається під впливом панівних культурних цінностей, значень і норм певного суспільства [Сорокин, 1992], серед яких особливе місце посідають цінності народної творчості й мистецтва. Їх художні образи, створюючи, за ствердженням З. Фрейда, підстави для спільного переживання відчуттів, що високо цінуються, «викликають почуття ідентифікації, яких так гостро потребує кожне культурне коло» [Фрейд, 1991: с. 26]. Етнокультурні механізми їх впливу на процеси націотворення обґрунтував Л. Гумільов у своїй теорії етногенезу, в якій він запропонував енергетичну концепцію етносу як поля специфічних біофізичних коливань, що створюють своєрідну національну мелодію [Гумилёв, 1990]. На резонансі чи дисонансі цих мелодій, що становлять собою звучання архетипів і визначають національний характер та національні стереотипи поведінки, ґрунтуються, на переконання автора, взаємна приязнь чи антипатія народів.

М. Некрасова розглядає народне мистецтво як своєрідну метафорично-символічну систему, що стверджує себе через наступність

традицій і функціонує як особливий тип художньої творчості у колективній діяльності народу, забезпечуючи культурно-історичний зв'язок його поколінь.

Культуротворчими методами народного мистецтва, що зумовлюють його потенційні та актуальні можливості виступати детермінантою становлення етнокультурної ідентичності особистості та народу в цілому, виступають традиція і канон. Кожен етнос несе крізь віки свою культуру поетично-образних та ремеслених традицій. З ними у народному мистецтві передаються не лише майстерність, але й образи, улюблені народом мотиви, художні принципи та прийоми, які, втілюючи народне світобачення, впливають на формування його самобутності, на становлення етнокультурних особливостей кожного його представника. В ході переосмислення первинних художніх образів та постійних мотивів у контексті сучасного мистецтва традиція забезпечує збереження у них індивідуального – того, що виокремлює унікальний осередок народної творчості в його національній та регіональній ознаці. Таким чином, закон традиції, на думку М. Некрасової, виявляється головною силою і в розвитку мистецтва, і в розвитку народу, і у національному вихованні.

Роль народного мистецтва як чинника розвитку національної культури та детермінанти етнокультурної ідентифікації особистості високо оцінював В. Січинський: «Мистецтво всіх народів і всіх часів – це один неподільний ланцюг людської культури – постійне змагання до творення нових форм мистецького вислову – постійний поступ. Мистецтво кожної країни, в яких умовах воно б не розвивалося, є лише продовженням попередніх досягнень, один короткий етап для наступної доби. ... Раз створене мистецтво залишає глибокий слід в наступних віках. Можуть цілковито загинути пам'ятки мистецтва, може щезнути народ, що створив його, але вплив мистецтва, тої культури (і матеріальної, і духовної) людство відчуває на собі довгі тисячоліття» [Січинський, 1942: с. 4]. Тому для того, щоб нація була духовно здоровою й життєздатною на світовій арені, необхідно, на думку В. Січинського, забезпечити її «культурний розвій», в якому «мусить виявлятися з цілою силою творчість, що міцно зв'язана з певним народом, зі своїм ґрунтом, зі своєю історією» [Січинський, 1942: с. 4]. При цьому, незалежно від інших культурних впливів, нація має плекати плеяду своїх, народних митців, адже «коли немає своїх артистів – майстрів, земля не дасть нового плоду; більше того – мистецтво тої країни не спричиниться до подальшого поступу, а сам народ втратить своє мистецтво і навіть здатність дальшої артистичної творчості» [Січинський, 1942: с. 4].

Оскільки «твориться культура лише творчістю» (В. Ерн) [Ерн, 2000: с. 103], то занепад народної творчості, відрив мистецтва від національних культурних основ можна розглядати як передвісники духовної загибелі народу, які спричинюють нівелювання його національної самобутності й втрату етнокультурної ідентичності. Коли ж народ з

погляду моралі, побуту, світогляду стоїть на високому рівні, то на такому ж рівні, вважає Г. Ващенко, буде стояти і його мистецька творчість. Тому розвиток мистецтва, на його думку, завжди міцно пов'язаний з розвитком народу. «Це не означає, що сам народ іде вперед і веде за собою мистців. Часто буває навпаки: мистець, особливо поет, веде за собою народні маси. Так, наприклад, Шевченко повів український нарід і тепер веде його шляхом боротьби за волю та свою національну культуру. Але для того, щоб мистець виконував провідну ролу в житті народу, потрібно, щоб між мистцем і народом був контакт. А це можливе тоді, коли мистець відбиває в собі й у своїй творчості дух свого народу» [Ващенко, 2000: с. 206-210], як це зумів І. Котляревський, «Енеїда» якого за своїм змістом і формою наближається до народу, і тому має на нього виховний вплив [Ващенко, 2000: с. 229]. Останній виявляється передусім у здатності митця формувати художніми засобами ментальність і національний характер народу.

Народне мистецтво як чинник формування національного характеру. Філософський та науковий аналіз означених понять дозволяє стверджувати, що вони є найважливішими критеріями етнокультурної ідентичності. Будучи близькими, але не тотожними за змістом, вони розмежовуються дослідниками й співвідносяться між собою таким чином:

– *ментальність* відображає спосіб сприйняття народом та його представниками дійсності на базі стереотипів національної свідомості. Е. Нойманн вважав її єдністю психічного поля групи, в якому довільно чи мимоволі, усвідомлено чи неусвідомлено перебуває кожний індивідуум, кожна сфера культури і яка складається (як і єдність індивідуальної душі) з колективної свідомості та колективного позасвідомого [Нойманн, 1996: с. 160];

– *національний характер* пов'язується вченими з психологічними стереотипами поведінки народу [Стернин, 2003] чи, більш вузько, – із соціотипічною поведінкою особистості, яка, виражаючи типові програми даної культури й будучи зумовленою певним образом життя, найбільш яскраво виявляє свою специфіку, коли людина стикається із нестандартною ситуацією чи попадає в іншу культуру [Асмолов, 2001: с. 304]. У філософському словнику «Всесвітня енциклопедія» дане поняття тлумачиться як сукупність найбільш стійких психологічних якостей, сформованих у представників нації в певних природних, історичних, економічних та соціально-культурних умовах її розвитку [Найменко, 2001: с. 677-678].

Вивченню особливостей національного характеру різних народів присвятили свої праці Геродот, Тацит, Й.Г. Гердер, Д. Юм, І. Кант, Г. Гегель, М. Данилевський, В. Ключевський, В. Соловйов, М. Бердяєв, М. Лосський, М. Костомаров, І. Кон та ін. Застосування різноманітних підходів та методів дослідження цих особливостей зумовило специфіку створених авторами психологічних портретів цих народів.

Зокрема, порівняльна характеристика національних характерів українського та російського народів, створена М. Максимовичем на підставі аналізу їх народних пісень, свідчить про більшу покірливість росіян своїй долі й бажання відгородитися від світу, коли «закривши рукою вухо, росіянин хоче начеб загубитися у звуку. Через це російські пісні визначаються глибокою тугою, безнадійним забуттям. ...Українські ж, виявляючи боротьбу духа з долею, відрізняються поривами пристрасти, короткою твердістю і силою почуття, але й природністю вислову. В них бачимо не забуття й не безнадійний сум, але більше гнів і тугу; в них більше дії» [Чижевський, 1992: с. 98].

Подібну думку висловлює і М. Гоголь, який, створюючи психологічні портрети українського та російського народів на основі їхньої народної музики, зазначає: «Російська сумна музика забуває життя, вона намагається відійти од нього і заглушити щоденні потреби й турботи, але в українських піснях вона злилася з життям, голос її такий живий, що, здається, не гучить, а промовляє, промовляє словами, мовить мову, і кожде слово цієї блискучої мови проймає душу» [Чижевський, 1992: с. 124].

Висновком гоголівської «характерології» стало те, що «російський православний характер є відірваним від життя, від усього тимчасового й мінливого; він звернений до вічності. Православна людина «лише подорожній у цьому світі; вона не кладе ціни на його блага, інтереси. Найглибші коріння ... російської душі не зв'язані з власністю, з родиною, з державою, все це тліє і згине, вічне лише життя в царстві Божому» [Чижевський, 1992: с. 116]. Зворотню стороною цієї риси письменник, погоджуючись із М. Бердяєвим, називає російський нігілізм.

Аналізуючи український національний характер, М. Гоголь також порівнює його з образом мандрівників-філософів, описаним у його творі «Два подорожні», але при цьому наголошує, що «як саме філософи йдуть за правдою залежить великою мірою від природи людини, а разом з тим і народу, із якого вона вийшла» [Чижевський, 1992: с. 116]. У цьому найглибше виявляється, на його думку, дух і індивідуума, і народу.

Особливості українського національного характеру. Обґрунтовуючи особливості українського національного характеру, Д. Чижевський зазначає, що вони значною мірою сформувалися під впливом українського бароко та романтизму й виокремлює серед психологічних якостей українців, передусім, сентименталізм, чутливість і ліризм. На сентименталізмі українців наголошує й Д. Донців, який вбачає найяскравіший його вияв в естетизмі українського народного життя й обрядовості, своєрідному українському гуморі, «що є одним із найбільш глибоких виявів «артистизму» української вдачі» [Чижевський, 1992]. Цей квієтизм вдачі призводить до ідеалу спокою як життєвого стилю, а ідеал непорушності переходить навіть в ідеал краси». Звідси краса, у розумінні українців, полягає не в прагненні до здобуття, а в тузі за ідилією, за збереженням того, що є» [Ідеал української людини..., 1989].

Із примирливістю естетизму, на думку філософа, інколи конфліктують індивідуалізм і прагнення українців до свободи, виступаючи проти «прийняття ним (естетизмом) усього в світі, поскільки воно «прекрасне», гармонійности тієї картини світу та життя, що розлягається перед естетичним зором» [Чижевський, 1992: с. 19]. Це зумовлює й ставлення українця до природи, що спричинилося до тонкого відчування краси, підстави мистецтва та поетичної творчості.

Третьою психологічною особливістю українців Д. Чижевський називає неспокій і рухливість, які пов'язані, як зі своєю основою, з артистизмом природи, прагненням «до переходу в усе нові й нові форми, але разом з тим і з індивідуалізмом, що не хоче мати ніяких сталих, міцних основ поза межами індивідуума, а не може відшукати їх в ньому самім» [Чижевський, 1992: с. 20]. Типовою у зв'язку із цим є, на думку філософа, доля українського романтика П. Куліша – «несталой», «непевної» людини з природи, що стремить до еволюції, до зміни, до того, щоб «спробувати» власним досвідом протилежне, суперечне, щоб не лишатися застиглим, нерухомим, мертвим духом» [Чижевський, 1992: с. 155]. Еволюція П. Куліша розглядається Д. Чижевським і В. Петровим як трагедія романтичної культури, що прагне наблизитись до ідеалу гармонії, кидаючись «від однієї протилежності до другої й так само швидко вертаючись до першої» [Чижевський, 1992: с. 155].

Четвертою типовою рисою українця філософ вважає емоціоналізм, що виявляється у «високій оцінці життя почуття», у визначенні емоції як шляху пізнання. «Велика почуттєвість навіть при інтровертизмі потребує контакту (українець не переносить самотності), а до шукання контакту спонукає також охота самовияву (самовияв має зміст тоді, як є визнаний, отже самовияв мусить мати спрямування на якийсь зовнішній об'єкт). Коротко, українець шукає соціального резонансу, тому в нього є потреба вислову. Цей вислів, з одного боку, з огляду на бажання якнайскоріше вплинути на соціального партнера, змагає до завершення, а отже, до рівночасного звернення до кількох сфер. Звідси сполука слова й музики у відомій пісенності українців, звідси бажання естетичного вислову, бажання співати» (В. Янів) [Янів, 2006].

Народна пісня як чинник формування українського національного характеру. Народні пісні стали, за Ф. Колесою, «органічним витвором народного духу: вони живуть і розвиваються у тісній зв'язі із духовним життям народу, як його найсильніший вислів. Тому українські народні пісні дають невичерпні засоби до пізнання характеру й душі українського народу, його історії й культурного розвитку» [Колесса, 1970]. Пісенність українців органічно пов'язана з їх кордоцентричністю, яка виявляється у тому, що «в людським душевним житті глибше, ніж свідомі психічні переживання, служить їх основа – «серце», яке породжує з себе і зумовлює собою, так би мовити,

«поверхню» нашої психіки» [Чижевський, 1992: с. 22]. Не випадково, на думку Д. Чижевського, саме в Україні виникла «філософія серця».

Провідник цієї філософської ідеї П. Юркевич, за висловом Д. Чижевського, «назавше заховав у характері і мові яскравий відбиток свого походження» [Чижевський, 1992: с. 202]. Пов'язуючи з національним характером індивідуальні, своєрідні риси П. Юркевича, Д. Чижевський зазначає: «Індивідуальний характер Юркевича склався на загальному тлі української натури. Їй відповідала його задумливість, поглибленість в себе, чутливість більш інтенсивна, ніж екстенсивна, – також впертість і замкненість, що доходила до хитрості... До цих рис треба додати ще одну, теж українську – особливий рід сконцентрованого гумору, – він смішив мене, сам ледве посміхаючись» [Чижевський, 1992: с. 202].

Найбільш глибоке й всебічне вивчення феномену національного характеру пов'язується сучасними дослідниками з творчою діяльністю представників теоретико-методологічного напрямку «Культура й особистість», що активно проявив себе в американській психологічній антропології початку 1920-х років [Науменко, 2001: с. 677]. Методологічною основою останнього виступали культурний детермінізм школи Боаса (М. Бенедикт, Дж. Мід) та неофрейдизм (А. Кардинер, Р. Лінтон, К. Дюбуа, І. Халлоуел та ін.). Представники цього напрямку вважають, що кожна культура володіє специфічним, відносно стійким типом особистості, виявлення якого уможлиблюється засобом вивчення особливостей та умов первинної соціалізації дітей [Науменко, 2001: с. 678].

Відомим представником цього напрямку Дж. Горером були очолені спеціальні дослідження національного характеру, в річищі яких було розроблено концепції «базової структури особистості» (А. Кардинер), «модальної» (Р. Лінтон), а пізніше «мультимодальної особистості» (А. Інкельс, Д. Левінсон). Згідно з положеннями цих концепцій, кожна культура формує свою, лише їй притаманну базову структуру особистості, що, становлячи собою комплекс типових особистісних рис, характерних для людей, які виростили й виховались в умовах даної культури, зумовлює властивості їхнього національного характеру [Науменко, 2001: с. 677-678].

З усіх існуючих підходів до визначення сутності й структури національного характеру (етнографічний, психологічний та ін.) нами обрано в якості методологічної основи нашого дослідження культурно-історичний підхід, що ґрунтується на принципі культурного або соціального детермінізму, згідно з яким особливості етнокультурної ідентичності різних народів зумовлені впливом культурного середовища [Зинченко, 1993: с. 23-27], важливим елементом якого є мистецтво.

Аналізуючи роль мистецтва у формуванні особливостей національного типу українця, Д. Чижевський зазначає, що український національний характер сформувався передусім завдяки старохристиянській літературі: «Отці церкви і Святе Письмо – це були ті духовні сили, що

впливали на стару Русь» [Чижевський, 1992: с. 20-21]. Іншої думки дотримується Г. Ващенко, який надає визначальної ролі в цьому процесі українській народній пісні, яка, «відповідаючи красі української природи та високим естетичним властивостями українського народу, завжди мала і має великий вплив на формування його вдачі» [Ващенко, 2000: с. 221].

Результати психологічних досліджень також підтверджують потужний потенціал народної пісні як детермінанти становлення етнокультурної ідентичності особистості, пояснюючи дієвість її впливу тим, що в ній закладені емоційно-змістові коди, які, розвиваючись і збагачуючись упродовж історії, утворили «національний музичний генотип» як сукупність спадкових музичних структур і засобів, що поколіннями передавалися в народі, формуючи його неповторну ментальність і національний характер [Науменко, 1996].

Досліджуючи психологічні механізми впливу мистецтва на становлення етнокультурної ідентичності особистості, психологи пояснюють їх тим, що у процесі взаємодії людини з художніми творами відбувається її емоційна децентрація, внаслідок якої, вона, уподібнюючись до героїв твору та емпатійно переживаючи їхні вчинки, інтерналізує переконання, уявлення, норми поведінки тощо, носіями яких виступають ці герої. Таким чином, залучаючись до мистецтва певного народу, людина мимовільно приймає систему норм і цінностей його культури, засвоює його архетипи, які, за К. Юнгом, усе життя діють у нас, примушуючи відчувати «дещо невиразне», хвилюватися від музики, пісні, образу, не розуміючи причини цих хвилювань [Серов, 2004: с. 19].

Залучаючись до культури свого народу через пісню, танець, декоративно-ужиткове мистецтво тощо, людина засвоює «іраціональну» інформацію, закладену в мелодико-інтонаційних зворотах та ритмо-синтаксичних формулах, рухах і жестах, кольорах та орнаментах, національній стилістиці художньої мови різновидів мистецтв, які у концентрованому вигляді містять національний духовний досвід і є художніми виразниками національної сутності та ідеалів даного народу. Ця отримана інформація у стислому, ущільненому вигляді кодується у мозку в особливих системах нейронів, відкладається у довготривалій пам'яті людини, а потім постійно відтворюється упродовж її життя [Науменко, 1996: с. 16].

Висновки. Узагальнення викладеного у статті зумовлює висновок щодо необхідності розробки і реалізації на загальнодержавному рівні заходів зі збереження й трансляції національної культури як найвагомішого виміру національної неповторності людини й основи її духовності [Зязюн, 2000: с. 304]; запобігання відчуженню підрастаючого покоління від національної культури; формування в нього через засвоєння кращих культурних здобутків національної свідомості й самосвідомості, етнокультурної ідентичності; виховання нової генерації носіїв національного духу і національної ідеї – національної еліти, яка

Pedagogy

ідентифікує себе з українською державністю, її культурою, традиціями і національними святинами [Зязюн, 2000: с. 105].

Вирішувати ці завдання покликана національна школа, на усіх її рівнях: від дошкілля – до вищої. Орієнтація її на національну культуру стає сьогодні найважливішою умовою збереження й розвитку української державності, формування особистості з позитивною етнічною самоідентифікацією у душі патріотизму, національної гордості й гідності [Зязюн, 2000: с. 21].

У зв'язку з цим педагогічна громадськість має усвідомити аксіологічне й педагогічне значення українського народного мистецтва, яке, базуючись на підвалинах народного світогляду, відтворює емоційно-естетичний, художньо-творчий, моральний, інтелектуальний, трудовий досвід народу, його культуру і духовність. Це – фундаментальна основа збереження національного генотипу, надійний і перевірений часом засіб формування ідеалу українця: і загальнонаціонального, й ідеалу професіонала, й ідеалу педагога, здатного до виховання такого професіонала.

Перспективи подальших наукових пошуків. Оскільки у невеликій за обсягом статті неможливо викласти усіх аспектів досліджуваної проблеми, то подальші наші наукові пошуки спрямовуватимуться у напрямі виявлення й обґрунтування значення етнодизайну в процесі етнокультурної ідентифікації особистості майбутнього педагога.

ЛІТЕРАТУРА

- Асмолов, 2001 – Асмолов А.Г. Психология личности /А.Г. Асмолов. – М., 2001. – 304 с.
- Ващенко, 2000 – Ващенко Г. Виховна ролія мистецтва /Григорій Ващенко // Твори: В 4-х т.. – К. : Школяр – «Фада» ЛТД, 2000. – Т. 4. Праці з педагогіки та психології. – 416 с.
- Гумилёв, 1990 – Гумилёв Л.Н. Этногенез и биосфера Земли /Л.Н. Гумилёв. – Л., 1990.
- Зинченко, 1993 – Зинченко В.П. Культурно-историческая психология: опыт амплификации / В.П. Зинченко // Вопросы психологии. – 1993. – № 4. – С. 23-27.
- Зязюн, 2000 – Зязюн І.А. Педагогіка добра : ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
- Ідеал української людини..., 1988 – Ідеал української людини на підставі першоджерел літератури. Доповідь на Науковому конгресі у 1000-ліття Хрещення Руси-України : зб. наукових праць Ювілейного Конгресу /гол. ред. В. Янів. – Мюнхен, 1988-1989. – С. 606-629.
- Коджаспирова, 2005 – Коджаспирова Г.М. Педагогическая антропология: учеб. пособие / Г.М. Коджаспирова. – М.: Гардарики, 2005. – 287 с.
- Колесса, 1970 – Колесса Ф.М. Фольклористичні праці /Ф.М. Колесса. – К. : Наукова думка, 1970. – 24 с.
- Лебедева, 2001 – Лебедева Н.М. Русский национальный характер /Н.М. Лебедева // Эмиграция и репатриация в России / Ионцев В.А., Лебедева Н.М., Назаров М.В., Окорочков А.В. Попечительство о нуждах российских репатриантов. – М., 2001. – 205 с.
- Науменко, 1996 – Науменко Г.М. Фольклорная азбука /Г.М. Науменко. – М.: Академия, 1996. – 96 с.
- Науменко, 2001 – Науменко Л.И. Национальный характер /Л.И. Науменко // Всемирная энциклопедия: Философия / главн. науч. ред. и сост. А.А. Грицанов. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
- Нойманн, 1996 – Нойманн Э. Искусство и время /Э. Нойманн // Юнг К., Нойманн Э. Психоанализ и искусство. – М., 1996. – 160 с.

- Попович, 2001* – Попович М. Нарис історії культури України /Мирослав Попович. – 2-е вид. – К.: Артек, 2001. – 728 с.
- Серов, 2004* – Серов Н.В. Цвет культуры: психология, культурология, физиология /Н.В. Серов. – СПб. : Речь, 2004. – 672 с.
- Січинський, 1942* – Січинський В. Чужинці про Україну / В. Січинський. – Прага : Культурно-наукове вид-во УНО, 1942. – 255 с.
- Сорокин, 1992* – Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество /Питирим Сорокин; общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов: пер. с англ. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
- Стернин, 2003* – Стернин И.А., Ларина Т.В., Стернина М.А. Очерк английского коммуникативного поведения /И.А. Стернин, Т.В. Ларина, М.А. Стернина. – Воронеж, 2003.
- Філіпчук, 2002* – Філіпчук Г. Громадянське суспільство: освіта, етнокультура, етнополітика : монографія / Георгій Філіпчук. – Чернівці : Зелена Буковина, 2002. – 488 с.
- Фрейд, 1991* – Фрейд З. Будущее одной иллюзии / З. Фрейд // Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. – М., 1991.
- Чижевський, 1992* – Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Дмитро Чижевський. – К.: Вид-во «Орія» при УКСП «Кобза», 1992. – 230 с.
- Эрн, 2000* – Эрн В.Ф. Борьба за Логос. Опыты философские и критические / В.Ф. Эрн. – Мн. : Харвест; М.: АСТ, 2000. – 103 с.
- Янів, 2006* – Янів В. Нариси до історії української етнопсихології /В. Янів; упоряд. М. Шафовал. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 341 с.

REFERENCES

- Asmolov, 2001* – Asmolov A.H. Psykholohyia lychnosti /A.H. Asmolov. – M., 2001. – 304 s.
- Vashchenko, 2000* – Vashchenko H. Vykhovna rolia mystetstva /Hryhorii Vashchenko // Tvory: V 4-kh t.. – K. : Shkoliar – «Fada» LTD, 2000. – T. 4. Pratsi z pedahohiky ta psykholohii. – 416 s.
- Humyl'ev, 1990* – Humyl'ev L.N. Etnohenez y byosfera Zemly /L.N. Humyl'ev. – L., 1990.
- Zynchenko, 1993* – Zynchenko V.P. Kulturno-ystorycheskaia psykholohyia: opyt amplyfykatsyy / V.P. Zynchenko // Voprosy psykholohyy. – 1993. – № 4. – S. 23-27.
- Ziazium, 2000* – Ziazium I.A. Pedahohika dobra : idealy i realii : nauk.-metod. posib. / I.A. Ziazium. – K. : MAUP, 2000. – 312 s.
- Ideal ukrainskoi liudyny..., 1988* – Ideal ukrainskoi liudyny na pidstavi pershodzherel literatury. Dopovid na Naukovomu konhresi u 1000-littia Khreshchennia Rusy-Ukrainy : zb. naukovykh prats Yuvileinoho Konhresu /hol. red. V. Yaniv. – Miunkhen, 1988-1989. – S. 606-629.
- Kodzhaspyrova, 2005* – Kodzhaspyrova H.M. Pedahohycheskaia antropolohyia: ucheb. posobyе / H.M. Kodzhaspyrova. – M.: Hardaryky, 2005. – 287 s.
- Kolessa, 1970* – Kolessa F.M. Folklorystychni pratsi /F.M. Kolessa. – K. : Naukova dumka, 1970. – 24 s.
- Lebedeva, 2001* – Lebedeva N.M. Russkyi natsyonalnyi kharakter /N.M. Lebedeva // Emyhratsyia y repatryatsyia v Rossyy / Yontsev V.A., Lebedeva N.M., Nazarov M.V., Okorokov A.V. Popechytelstvo o nuzhdakh rossyiskykh repatryantov. – M., 2001. – 205 s.
- Naumenko, 1996* – Naumenko H.M. Folklornaia azbuka /H.M. Naumenko. – M.: Akademyia, 1996. – 96 s.
- Naumenko, 2001* – Naumenko L.Y. Natsyonalnyi kharakter /L.Y. Naumenko // Vsemyrnaia entsyklopedyia: Fylosofyia / glavn. nauch. red. y sost. A.A. Hrytsanov. – M. : AST, Mn. : Kharvest, Sovremennyi lyterator, 2001. – 1312 s.
- Noimann, 1996* – Noimann Э. Yskusstvo y vremia /Э. Noimann // Yunh K., Noimann E. Psykhoanalzy y yskusstvo. – M., 1996. – 160 s.
- Popovych, 2001* – Popovych M. Narys istorii kultury Ukrainy /Myroslav Popovych. – 2-е vyd. – K. : Artek, 2001. – 728 s.
- Serov, 2004* – Serov N.V. Tsvet kultury: psykholohyia, kulturolohyia, fyzyolohyia /N.V. Serov. – SPb. : Rech, 2004. – 672 s.
- Sichynskiy, 1942* – Sichynskiy V. Chuzhyntsi pro Ukrainu / V. Sichynskiy. – Praha : Kulturno-naukove vyd-vo UNO, 1942. – 255 s.
- Sorokyn, 1992* – Sorokyn P. Chelovek. Tsyvylizatsyia. Obshchestvo /Pytyrym Sorokyn; obshch. red., sost. y predysl. A.Iu. Sohomonov: per. s anhl. – M. : Polytyzdat, 1992. – 543 s.

Pedagogy

- Sternyn, 2003* – Sternyn Y.A., Laryna T.V., Sternyna M.A. Ocherk anhllyiskoho kommunykativnoho povedenya / Y.A. Sternyn, T.V. Laryna, M.A. Sternyna. – Voronezh, 2003.
- Filipchuk, 2002* – Filipchuk H. Hromadianske suspilstvo: osvita, etnokultura, etnopolityka : monohrafiia / Heorhii Filipchuk. – Chernivtsi : Zelena Bukovyna, 2002. – 488 s.
- Freid, 1991* – Freid Z. Budushchee odnoi ylluzyy / Z. Freid // Freid Z. Psykhoanaliz. Relyhyia. Kultura. – M., 1991.
- Chyzhevskiy, 1992* – Chyzhevskiy D. Narysy z istorii filosofii na Ukraini / Dmytro Chyzhevskiy. – K. : Vyd-vo «Orii» pry UKSP «Kobza», 1992. – 230 s.
- Ern, 2000* – Ern V.F. Borba za Lohos. Opyty fylosofskye y krytycheskye / V.F. Ern. – Mn. : Kharvest; M.: AST, 2000. – 103 s.
- Ianiv, 2006* – Yaniv V. Narysy do istorii ukrainskoi etnopsykholohii / V. Yaniv; uporiad. M. Shafoval. – 2-he vyd., pererob. i dop. – K. : Znannia, 2006. – 341 s.

УДК 378.091.113:37.014.6

Михайло Сидоренко

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей професійної підготовки майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів до оцінювання якості освіти. Уточняється сутність поняття умова, та організаційно-педагогічна умова крізь призму філософських, психологічних та педагогічних досліджень. Зокрема, розкриваються ключові організаційно-педагогічні умови, на основі яких буде здійснюватися ефективна підготовка майбутніх фахівців до означеної процедури. Також здійснюється аналіз дієвості означених умов в ході професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Підкреслюється роль та значення виокремлених організаційно-педагогічних умов для системи професійної підготовки фахівців з управління навчальних закладів. Вказуються шляхи реалізації зазначених умов у навчальному виховному процесі для формування готовності майбутніх керівників до здійснення процедури оцінювання якості освітньої діяльності в майбутній практиці управління навчальним закладом.

Ключові слова: керівник навчального закладу, професійна підготовка, педагогічні умови, організаційно-педагогічні умови, оцінювання якості освіти.

Статья посвящена исследованию особенностей профессиональной подготовки будущих руководителей общеобразовательных учебных заведений к оценке качества образования. Уточняется сущность понятия условие, и организационно-педагогическое условие сквозь призму философских, психологических и педагогических исследований. В частности, раскрываются ключевые организационно-педагогические условия, на основе которых будет осуществляться эффективная подготовка будущих специалистов к указанной процедуре. Также осуществляется анализ действенности указанных условий в ходе профессиональной подготовки в высшем учебном заведении. Подчеркивается роль и значение выделенных организационно-педагогических условий для системы профессиональной подготовки специалистов по управлению учебных заведений. Указываются пути реализации указанных условий в учебном воспитательном процессе для формирования готовности будущих руководителей к осуществлению процедуры оценки качества образовательной деятельности в будущей практике управления учебным заведением.

Ключевые слова: руководитель учебного заведения, профессиональная подготовка, педагогические условия, организационно-педагогические условия, оценки качества образования.

The article investigates the peculiarities of professional training of the future leaders of educational institutions to the evaluation of the quality of education. It clarifies the concept of the essence of the condition, and organizational and pedagogical conditions in the light of the philosophical, psychological and pedagogical research. In particular, it reveals the key organizational